

UDK 32(497.5)"1906"

929 Rački, V.

Prilog životopisu Vatroslava Račkog: neuspješna kandidatura na saborskim izborima 1906. godine

Branko Ostajmer

Vatroslav Rački, mlađi brat mnogo poznatijeg povjesničara i političara Franje Račkog, zaslužio je značajno mjesto u povijesti hrvatskog šumarstva. Za razliku od te djelatnosti, manje su poznati brojni drugi podaci iz njegovog života i rada. Autor u prvom dijelu ovog rada, uglavnom na temelju relevantne literature, u osnovnim crtama opisuje Račkijev životopis, a u drugom dijelu, uglavnom na temelju novinskih napisa, obrađuje jednu zanimljivu epizodu iz njegovog života – kandidaturu na saborskim izborima 1906. godine.

Vatroslav Rački – obris životopisa

O Vatroslavu Račkom, mlađem bratu mnogo poznatijeg kanonika, političara i povjesničara Franje Račkog, objavljeno je do danas nekoliko manjih članaka, u kojima je prvenstveno obrađena njegova djelatnost istaknutog šumarskog stručnjaka. U manjoj mjeri pozornost mu je posvećena i u Gorskom kotaru, kao njegovom rodnom kraju, dok je u đakovačkoj historiografiji i publicistici, izuzmemo li nekoliko sporadičnih rečenica koje ga neizravno spominju, ostao nezamijećen. Vatroslav Rački jest Goranin rođenjem, ali ga Đakovčaninom možemo smatrati zbog velikog dijela životnog i radnog vijeka provedenog u

Đakovu, zasnivanja obitelji u Đakovu, te, na koncu, i posljednjeg ovozemaljskog počivališta.

Među najvažnijim tekstovima koji se odnose na Vatroslava Račkog možemo izdvojiti nekoliko. U dvobroju *Šumarskog lista* za siječanj i veljaču 1918. objavljen je nepotpisani nekrolog u kojem su, pored osnovnih biografskih podataka, pobrojane najvažnije Račkijeve zasluge za hrvatsko šumarstvo i njegovi najvažniji radovi.¹ Na enciklopedijski način opisan je Račkijev životopis u dva značajna šumarska izdavačka pothvata,² a dva značajna i stručna članka o životu i napose radovima Vatroslava Račkog objavio je Oskar Piškorić.³

Vatroslav Rački rodio se je 26. siječnja 1842. godine u Fužinama. S navršениh osamnaest godina upisao se je 1860. godine na istom utemeljeno Gospodarsko-šumarsko učilište u Križevcima.⁴ Rački je učio šumarstvo, za što su bile potrebne dvije godine, kao i za gospodarstvo, dok su za oba smjera bile potrebne tri godine.⁵ Rački je šumarstvo izučio s odličnim uspjehom, ali tek 1864. godine. Oduženo školovanje bilo je rezultat lošeg zdravlja, koje ga je pratilo tijekom studija.⁶ Pored roditelja, novčano mu je pomagao i brat Franjo. Odmah po svršetku školovanja, ujesen 1864. godine, Rački se je zaposlio kao šumar na vlastelinstvu Đakovačke biskupije. Odlazak u Đakovo nesumnjivo je bio rezultat

- 1 "† Vatroslav Rački", *Šumarski list* (Zagreb), br. 1. i 2., siječanj i veljača 1918., 1.-2.
- 2 "Vatroslav Rački", *Šumarska enciklopedija*, sv. 3., Zagreb, 1987., 117.; "Vatroslav Rački", *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, sv. 4., Zagreb, 1999., 152.-153.
- 3 Oskar PIŠKORIĆ, "Stota obljetnica knjige V. Račkog 'O sjećanju i gojenju šuma'", *Šumarski list* (Zagreb), br. 9.-10., rujan – listopad 1971., 332.-335.; ISTI, "Vatroslav Rački naš prvi pobornik znanstvenog šumarenja", *Gorski kotar*, Delnice, 1981., 841.-842.
- 4 Gospodarsko-šumarsko učilište bila je prva poljoprivredna škola u Hrvatskoj, za nju se je, među brojnim drugim, zalagao osobno i biskup Strossmayer, a uzor joj nije bio u Deutsch Altenbergu i nije bilo profesora Nijemaca, već su profesori pristigli iz Češke, Moravske i Slovačke, uključujući i prvog ravnatelja Učilišta, profesora Dragutina Lambla. Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Carl Heinrich Meyer von Klinggraff, prvi gospodarski stručnjak Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u zagrebu (1842. do 1855.)", *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice / Volksdeutsche Gemeinschaft Jahrbuch*, Osijek, 1999., 61.
- 5 Za upis na učilište bilo je potrebno imati navršениh 17 godina, svjedodžbu o dobrom vladanju i dopuštenju roditelja ili skrbnika, s uspjehom ("da je uvjeren u prvi red") završenu nižu realku ili nižu gimnaziju te potvrdu o godinu dana službe u gospodarstvu ili šumarstvu (nije bilo potrebno ako je kandidat imao završenu višu realku ili višu gimnaziju). *Izvještje o kr. gospodarsko-šumarskom učilištu i ratarskoj učionici u Križevcu za prvih pet školskih godina 1860/1, 1861/2, 1862/3, 1863/4 i 1864/5*, Zagreb, 1865., 3.
- 6 Pored ostalog, obolio je 1861. godine i od plućnice, zbog čega nije uspio položiti ispite. Bolest je potrajala i tijekom naredne godine, pa je županijski liječnik Šloser Račkom branio svaki duševni i tjelesni napor te ga uputio na liječenje u toplice. Uslijed svega nije mogao pohađati nastavu, što je pokušavao nadoknaditi učenjem u svom križevačkom domu. Dragutin Lambl – Franji Račkom, London, 10. srpnja 1862., Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Ostavština Franje Račkog (dalje: AHAZU, OFR), XII A, 350/1; Andrija Uhemik – Franji Račkom, Križevci, 20. siječnja 1862. i Križevci, 18. travnja 1862., AHAZU, OFR, XII A, 771/1 i 771/2.

prijateljstva biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Franje Račkog, ali isto tako i biskupove odlučnosti da na svojem vlastelinstvu zaposli što veći broj stručno osposobljenih i školovanih ljudi. Također, Strossmayer je od 1865. godine od mlađeg vlastelinskog činovništva zahtijevao da se dodatno stručno obrazuje i da izrađuje pismene radove o raznim strukama gospodarstva. Biskup je svoju zapovijed ponovio i 1871. godine, budući da se je činovništvo uglavnom oglušilo na njegove napatke.⁷ Oglušio se, međutim, nije i Vatroslav Rački, koji je neprestano tijekom svog dugogodišnjeg boravka na đakovačkom vlastelinstvu bio uključen u važnije događaje u hrvatskom šumarstvu, pratio domaću i stranu literaturu, te objavio niz stručnih radova.

Već u drugoj polovici šezdesetih godina objavio je nekoliko stručnih i zapaženih članaka, da bi 1870. godine u Sisku izdao manju knjigu (40 stranica) "O sječi i gojenju šuma", koja predstavlja jednu od prvih šumarskih knjiga na hrvatskom jeziku, svojevrsan udžbenik i priručnik o prirodnom pomlađivanju, uzgajanju i prorjeđivanju šuma.⁸ Iste godine je u Zagrebu položio viši državni ispit za samostalno vođenje šumskog gospodarstva, s čim u vezi je zanimljivo napomenuti da se je taj ispit do tada mogao polagati samo na njemačkom jeziku u Mariabrunnu, u Austriji, te da je Rački 1868. godine u *Gospodarskom listu* objavio članak u kojem je tražio polaganje tog ispita u Hrvatskoj.

Od naredne, 1871. godine, Rački na đakovačkom vlastelinstvu obavlja dužnost nadšumara, odnosno vrhovnog nadzornika svih vlastelinskih šuma.⁹ Kao i kod prve knjige, brat Franjo mu raznim savjetima i svojevrsnom recenzijom pomaže i kod objavljivanja druge knjige "Lučba u šumarstvu"¹⁰, koja izlazi u Zagrebu 1872. godine. Rački je knjigu u pismu bratu Franji opisao kao "prvo dielo u svojoj struci", dodavši da teško da ima sličnog djela i u drugim jezicima, budući da je nastala na temelju izvora crpljenih iz njemačkih djela.¹¹

Nakon ove knjige Rački se tijekom sedamdesetih godina rjeđe javlja s novim radovima, ali se ističe pri nastojanjima koja su usmjerena ka osnutku šumarskog društva i pokretanju šumarskog glasila. Tako je već u jesen 1871. godine, zajedno sa zagrebačkim i križevačkim šumarima i šumarskim stručnjacima, sudjelovao u organizaciji značajnog sastanka, održanog 9. prosinca u Križevcima. Ovaj sastanak šumara nije urodio osnivanjem društva, ali se često uzima kao ishodište

7 /Matija PAVIĆ - Milko CEPELIĆ/, *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački i sriemski. God. 1850.-1900.*, Zagreb, 1900.-1904., 861., 914.

8 "Vatroslav Rački", *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, 152.

9 /M. PAVIĆ - M. CEPELIĆ/, *Josip Juraj Strossmayer*, 917.

10 Lučbom se u ono vrijeme nazivala kemija, ali kod V. Račkog lučba obuhvaća ishranu bilja i donekle tloznanstvo. O. PIŠKORIĆ, "Vatroslav Rački naš prvi pobornik znanstvenog šumarenja", 842.

11 Vatroslav Rački - Franji Račkom, Đakovo, 11. XI. 1871., AHASU OFR, XII A, 593/1.

rada oko osnutka Hrvatskog šumarskog društva.¹² Ono je osnovano pet godina kasnije, na prvoj glavnoj skupštini održanoj 14. listopada 1876. godine u Streljani na zagrebačkom Tuškancu. Društvo je ponijelo naziv Hrvatsko-slavonsko šumarsko društvo (dalje: HŠSD),¹³ Vatroslava Račkog ne nalazimo u prvoj izabranoj upravi Društva, ali znamo da je bio jedan od osnivača, od osnutka član I. razreda Društva i autor prvih društvenih pravila.¹⁴

Nadalje, Rački je bio i jedan od pokretača *Šumarskog lista*, društvenog glasila, čiji prvi broj izlazi 1. siječnja 1877. godine. List ispočetka, do 1881. godine, izlazi kao četvrtogodišnjak, a prve četiri godine, pored hrvatskog, izlazi i njemačko izdanje. Dvojezičnost je donekle bila izraz utjecaja Vojno-krajiškog glavnog zapovjedništva, a donekle praktičnosti, budući da je u Hrvatskoj boravio i značajan broj stranih šumara te da su se mnogi hrvatski šumarnici školovali u školama na njemačkom govornom području.¹⁵

Premda je dakle bio značajno uključen u ova događanja, uključujući i pokretanje *Šumarskog lista*, Rački prvi rad na stranicama *Šumarskog lista* objavljuje tek u četvrtom godištu, 1880. godine. On je, doduše, jednu svoju raspravu namijenio već za prvi broj lista, ali uredništvo mu je istu u ožujku 1877. godine poslalo nazad u Đakovo, uputivši ga da raspravu prevede na njemački. Taj zahtjev je opravdalo manjkom vremena zbog nagomilanih poslova, ali Rački nije imao namjeru prevesti svoj rad. Štoviše, odaslavši dopis kraljevičkom *Primorcu* odlučio je prosvjedovati protiv postupka uredništva, ali i dvojezičnosti *Šumarskog lista*. Naglasio je kako urednički zahtjev drži nekorektnim budući da se na taj način zakrčuje put njemu, čijim je nastojanjem i nastalo Društvo "na 'h r v a t s k o m' zemljištu i hrvatskim trudom i mukom". Istaknuo je da Društvo nosi naziv "hrvatsko – slavonsko", da je "u našoj domovini službeni jezik h r v a t s k i" te zaključio da za njega, dok god je tako, neće postojati drugi jezik nego hrvatski i da će on tim jezikom uvijek pisati i govoriti.¹⁶

Pored ove djelatnosti, Rački se sedamdesetih godina i u Đakovu uključuje u društveni život i ostavlja značajan trag. Naime, bio je istaknuti član mnogih

12 Franjo Rački – Josipu Jurju Strossmayeru, Zagreb, 9. X 1871., *Korespondencija Rački – Strossmayer* (dalje: *KRS*), *knjiga prva*, priredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1928., 144.; Viljem DOJKOVIĆ, "Hrvatsko šumarsko društvo [1871-1921]", *Pola stoljeća šumarstva. 1876-1926*, (ur. Aleksandar Ugrenović), Zagreb, 1926., 23.

13 Prijedlog o nazivu Hrvatsko-slavonsko-dalmatinsko društvo zbog političkih implikacija nije podržala vlada. V. DOJKOVIĆ, "Hrvatsko šumarsko društvo", 25.

14 "Vatroslav Rački", *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, 152.; O. PIŠKORIĆ, "Vatroslav Rački naš prvi pobornik znanstvenog šumarenja", 842.

15 V. DOJKOVIĆ, "Hrvatsko šumarsko društvo", 25.; Aleksandar UGRENOVIĆ, "Šumarski list [1876-1926]", *Pola stoljeća šumarstva. 1876-1926*, (ur. Aleksandar Ugrenović), Zagreb, 1926., 84.-85.

16 Vatroslav RAČKI, "Šumarski list", *Primorac* (Kraljevica), br. 39., I. IV. 1877., 3.-4.

đakovačkih društava, pri čemu napose treba istaknuti njegovo članstvo u 1872. godine osnovanom Dobrovoljnom vatrogasnom društvu Đakovo. Već pri osnutku Rački je bio jedan od članova Upravnog odbora, da bi 1879. godine, nakon što se je na dužnosti zahvalio Vatroslav Donegani, bio izabran i za zapovjednika Društva. Značajno je da je Rački prihvaćanje dužnosti uvjetovao prihvaćanjem njegovog programa, kojim su se trebale urediti prilike u Društvu. Uvjet je prihvaćen, a promišljene te i danas aktualne točke Račkijevog programa označile su novi početak u radu Društva. Da bi uklonio daljnje poteškoće u radu i izborio izdašnju pomoć, Rački se pismeno obratio i tadašnjoj đakovačkoj podžupaniji.¹⁷

U đakovačko Pjevačko društvo "Sklad" učlanio se je već 1864. godine, po dolasku u Đakovo, i kroz narednih dvanaest godina bio aktivni član. Na skupštini 1. siječnja 1869. godine bio je izabran za odbornika "Sklada" i vršio je dužnost tajnika, da bi u razdoblju od 1872. i 1876. godine bio i potpredsjednik Društva.¹⁸

U istom desetljeću Rački u Đakovu zasniva i obitelj. S Hedvigom Sudarevićem, kćerkom Huga, tadašnjeg provizora đakovačkog vlastelinstva i kasnijeg đakovačkog načelnika i narodnog zastupnika, vjenčao ga je u Đakovu brat Franjo 7. svibnja 1873. godine.¹⁹ Prema Mirku Markoviću, Vatroslav i Hedviga imali su osmero djece, sedam sinova i jednu kćer.²⁰ Nakon vjenčanja, polovina vlasništva na kuću koju je nekoliko mjeseci ranije kupio Rački upisana je na Hedvigu.²¹

U ljeto 1880. godine (8.-11. kolovoza) u Vinkovcima je održana 4. redovna skupština HSSD-a. Na sjednici 8. kolovoza sudjelovao je i Vatroslav Rački i vrlo zapaženo koreferirao o hrastu lužnjaku. Nije isključeno da su upravo zahvaljujući njemu šumari posljednjeg dana skupštine, 11. kolovoza, organizirali izlet i posjetili šume đakovačkog vlastelinstva, te poslali pozdravni brzojav biskupu Strossmayeru.²²

17 Stjepan FINK, *Spomenspis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Đakovu 1872.-1922.*, Đakovo, 1922., 6.-13.

18 Mato HORVAT, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" – "Preradović" u Đakovu 1863.-1939.*, Đakovo, 1939., 44., 49., 58.

19 Hrvatski državni arhiv, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-1423, Matica vjenčanih Đakovo, knjiga 1856.-1900., str. 127.

20 Mirko MARKOVIĆ, "Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja", *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Vinkovci, Zagreb, 1976., 195.

21 Zemljišno knjižni odjel Općinskog suda u Đakovu. Zemljišno knjižni uložak 286.

22 Šime MEŠTROVIĆ – Dušan KLEPAC, "Doprinos šumarskih stručnjaka učilišta u Križevcima razvoju hrvatskog šumarstva", *Šumarska nastava 1860.-1898. na Kraljevskome gospodarskom i šumarskom učilištu u Križevcima*, (gl. ur. Šime Meštrović), Zagreb, 1998., 173.; *Povijest šumarstva hrvatske 1846 – 1976 kroz stranice Šumarskog lista*, (ur. Branimir Prpić – Rudolf Antoljak – Oskar Piškorić), Zagreb, 1976., 354., 373.

Rački je u nekoliko navrata pokušavao naći novo namještenje, ali napuštanje đakovačkog vlastelinstva 1882. godine ipak nije bilo odraz njegove volje. Vlastelinstvo je morao napustiti nakon što je biskup Strossmayer u njegovoj osobi prepoznao jednog od krivaca za štetu što je od strane židovskog drvotršca Fischera nanijeta vlastelinskim šumama. Rački je tvrdio da nije kriv, a biskupovu je ogorčenost prema njemu pripisivao spletkarenju svećenika Aleksandera Mandta i Ivana Dunđerovića. Biskupa razuvjeriti nije mogao ni Franjo Rački, pa su Vatroslav Rački kao nadšumar i Dragutin Böllein kao ravnatelj vlastelinstva morali odstupiti.²³

Još iste godine Rački nalazi novo namještenje, i to kao šumar kod šumarskog nadzorništva u zemaljskoj vladi u Zagrebu. Kod vlade je ostao do umirovljenja 1904. godine. Dužnost šumara obavljao je do 1894. godine, kada je imenovan šumarskim nadzornikom II. razreda, a 1901. godine imenovan je šumarskim povjerenikom.²⁴

Po dolasku u Zagreb 1882. godine, Vatroslav Rački se zatječe u prilično teškim okolnostima. Po svemu sudeći, Vatroslav je ispočetka primoran od brata Franje posuditi određenu svotu novca.²⁵ Kuću u Đakovu Račkijevi su prodali tek 1893. godine.²⁶

Ipak, u narednim godinama Rački se iznova izraženije uključuje u rad HSŠD i potvrđuje se kao šumarski stručnjak i plodan šumarski pisac.

Objavljuje isključivo u *Šumarskom listu*, a posrijedi su članci iz područja uzgajanja i iskorištavanja šuma, dendrometrije, kulturnog značenja šume te društvenog života.²⁷

Nakon što se je dotadašnji urednik Mijo Vrbanić krajem 1891. godine zahvalio na dužnosti, Upravni odbor HSŠD je za sedmog po redu urednika *Šumarskog lista* izabrao Račkog.²⁸ Rački je bio urednikom kroz 1892. i 1893. godinu, da bi se zatim zbog bolesti morao zahvaliti. Na njegovo je mjesto u siječnju 1894. izabran Viljem Dojković, koji je uredio to godišće *Šumarskog lista*. Tada uredništvo iznova preuzima Rački i uređuje društveni list do 1896. godine,

23 /M. PAVIĆ – M. CEPELIĆ/, *Josip Juraj Strossmayer*, 860.-861.; Vatroslav Rački – J. J. Strossmayeru, Đakovo, 23. II. 1882., AHAZU, *Ostavština Josipa Jurja Strossmayera*, XI A/Ra. VI. 1.; v. također prepisku F. Račkog i J. J. Strossmayera iz veljače i ožujka 1882. godine, te Strossmayerovo pismo F. Račkom od 18. ožujka 1883. godine, *KRS*, III, 5.-17., 57.-58.

24 "† Vatroslav Rački", 1.

25 Biskup Strossmayer mu tada odlučuje pomoći tako da mu kroz 1883. godinu nastavi isplaćivati sva primanja koja bi dobivao da je u službi. F. Rački – J. J. Strossmayeru, Zagreb, 18. veljače 1882., *KRS*, III, 10.; J. J. Strossmayer – F. Račkom, Đakovo, 9. ožujka 1882., *KRS*, III, 16.

26 Zemljišno knjižni odjel Općinskog suda u Đakovu, zemljišno knjižni uložak 286.

27 "Vatroslav Rački", *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, 152.

28 *Hrvatsko šumarsko društvo 1846 – 1996.*, (gl. ur. Branimir Prpić), Zagreb, 1996., 72.

kada je ponovno zbog bolesti prisiljen odstupiti. Upravni je odbor ostavku prihvatio na sjednici održanoj 26. lipnja 1896., a kao nasljednika pozvao poznatog književnika i šumara Josipa Kozarca. Istom prigodom Upravni odbor je zaključio “da se g. V. Račkom izrazi i u zapisnik uvrsti zahvala za trud što je kao mnogogodišnji urednik društvenog časopisa uložio u probit društva”.²⁹

Za vrijeme svog “drugog” uredništva Rački je pokrenuo i značajnu inicijativu za izdavanje *Lugarskog vjesnika*. Izradio je program uređivanja o kojem je na sjednici od 8. prosinca 1894. raspravljao i Upravni odbor HSSD. Tada je odlučeno da *Lugarski vjesnik* počne izlaziti 1. siječnja 1895. kao prilog Šumarskog lista. Vlada je za izdavanje *Lugarskog vjesnika* za 1895. godinu doznala 200 forinti, čime je ukupnu dotaciju za *Šumarski list* povećala s 400 na 600 forinti.³⁰

Nakon 1896. Rački više ne objavljuje u *Šumarskom listu*,³¹ a 1896. preuzima uredništvo *Hrvatskog šumarskog koledara*. Kalendar³² je preuzeo nakon smrti Mije Vrbanića, koji je uredio prvih sedamnaest godišta. U predgovoru osamnaestog godišta Rački navodi da se je uredništva primio zbog uspomene na pokojnog Vrbanića i stoga što bi u suprotnom kalendar bio obustavljen. Naglasio je da ga službeni i privatni poslovi zaokupljaju, ali da će kalendar uređivati “dok se na to koja vrstnija tom poslu sila ne odvaži”.³³

Rački je uredio sedam godišta kalendara, od 1897. do završno kalendara za 1904. godinu. Sadržajno kalendar nalikuje sličnim stručnim kalendarima, i sadrži brojne podatke, popise, proračune, kalendare, tablice, troškovnike potrebne raznovrsnim šumarskim djelatnicima, te na kraju i šematizme šumarskog osoblja u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji, te Bosni i Hercegovini. Vatroslav Rački je za vrijeme svog uredništva unosio i neke izmjene, izostavljajući jedne a dodajući nove priloge koji su mogli stručnjacima pomoći kod šumarskih radnji.

Po umirovljenju Rački napušta i ovu dužnost i vraća se ponovno u Đakovo, u kojem živi do smrti. Umro je 11. kolovoza 1917. godine i sahranjen je dva dana kasnije na đakovačkom groblju.³⁴ Uspomena na ovog zaslužnog Đakovčanina i

29 *Isto*, 73., 86.

30 Rački je ujedno bio i prvi urednik *Lugarskog viestnika*. *Isto*, 79., 81.; “Vatroslav Rački”, *Hrvatski šumarski životopisni leksikon*, 153.; O. PIŠKORIĆ, “Vatroslav Rački naš prvi pobornik znanstvenog šumarenja”, 842.

31 Objavio je još samo jedan manji članak (“K pitanju šumarske terminologije”) 1912. godine.

32 *Hrvatski šumarski koledar* je narednih godina doživio manje izmjene u naslovu, pa se 1903. godine zove *Hrvatski šumarski koledar*, a 1904. *Hrvatski šumarski kalendar*.

33 *Hrvatski šumarski koledar za 1897. priredjen za šumare, pomoćno osoblje, drvotručce i za svakog prijatelja šumarstva. Izdaje i uređuje Vatroslav Rački, kralj. zemaljski šumarski nadzornik II. razreda. XVIII. tečaj, Zagreb, [1896.], III.*

istaknutog djelatnika hrvatskog šumarstva vrlo je brzo izbljednulo u Đakovu, a očuvao se nije niti njegov grob.

Raspisivanje izbora

U prvim godinama dvadesetog stoljeća Austro-Ugarska Monarhija je snažno uzdrmana krizom dualizma i borbom za personalnu uniju koju vodi Mađarska koalicija na čelu s Ferencom Kossuthom. Uz ranija nova politička strujanja koja se u Hrvatskoj javljaju od 1895. godine, a napose od 1903. godine, i ubrzane promjene u hrvatskoj politici u velikoj su mjeri odraz sukoba Beča i Pešte.

Riječkom rezolucijom od 3. listopada 1905. godine i dva tjedna mlađom Zadarskom rezolucijom kao njezinom nadopunom stvara se snažna koalicija hrvatskih i srpskih stranaka koja je suprotstavljena Beču, a pruža podršku oporbenoj Mađarskoj koaliciji. Ta podrška je, između ostalog, uvjetovana i uvođenjem ustavnih sloboda u Hrvatskoj, odnosno svrgavanjem režima Narodne stranke, te ujedinjenjem Hrvatske i Dalmacije. Hrvatsko-srpska koalicija se prvi put javlja svojim izbornim proglasom od 11. prosinca 1905. godine, a čine ju Hrvatska stranka prava, Hrvatska napredna stranka, Srpska narodna samostalna stranka, Srpska narodna radikalna stranka, Socijaldemokratska stranka te više političara izvan stranaka. U oštroj oporbi ovim strankama i politici "novog kursa" ostaju Starčevićeva stranka prava Josipa Franka i Hrvatska pučka seljačka stranka Antuna i Stjepana Radića.³⁵

Raspust saziva Hrvatskog sabora izabranog 1901. godine pao je u jesen 1906. godine. Međutim, na sjednici mađarskog ministarskog savjeta, održanoj u ožujku 1906. godine u nazočnosti hrvatskog bana grofa Teodora Pejačevića te podbana Levina Čavraka, odlučeno je da se Hrvatski sabor prijevremeno raspusti i da se raspišu novi izbori. Cilj je bio uz pomoć starih khuenovskih metoda izboriti novu pobjedu Narodne stranke prije mogućeg dolaska Mađarske koalicije na vlast u Ugarskoj.³⁶

34 Hrvatski državni arhiv, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-3381, Matica umrlih Đakovo, knjiga 1912.-1927., str. 162.

35 Vidi opširnije: Mirjana GROSS, *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije*, Beograd, 1962., 14.-16.

36 Isto, 69.

Do sporazuma između cara Franje Josipa i Mađarske koalicije doista je i došlo 5. travnja. Novi ministar predsjednik postao je liberal Sándor Wekerle, a raspuštena je dotad vladajuća i s Narodnom strankom usko povezana Liberalna stranka. Vođa Narodne stranke Nikola Tomašić nastojao je tada mađaronski režim u Hrvatskoj prilagoditi novim okolnostima, a prvaci Hrvatsko-srpske koalicije bili su u bojazni da Mađarska koalicija neće nakon sporazuma s Bečom zanemariti raniji dogovor o suradnji.

Dodatnu bojazan 21. travnja donosi i objavljivanje mjesec dana ranije dogovorene i od strane Franje Josipa sankcionirane odluke o prijevremenom raspuštanju Sabora i raspisivanju izbora za 3.-5. svibnja.³⁷

I dok su u redovima koalicije bili iznenađeni raspustom i raspisivanjem novih izbora u roku od samo četrnaest dana, klub Narodne stranke je istoga dana u poslijepodnevnim satima održao svoju sjednicu i iznio svoj novi program. Prema Wekerleovoj sugestiji, program je sustavno revidiran, nalikovao je programu Hrvatsko-srpske koalicije i predstavljao uglavnom ono protiv čega se je Narodna stranka dotad borila. Poseban značaj imale su riječi koje je istom prigodom izrekao i ban Pejačević. On je, naime, otvoreno podržao novi program i izjavio da je i zajednička koalicijska vlada uvjerenja da je u Hrvatskoj jedino Narodna stranka radila na bratimstvu obaju naroda te da je i unaprijed kadra držati i njegovati dobre odnose i prijateljstvo između oba naroda.³⁸

Već dva dana kasnije, 23. travnja, kandidacijski odbor Narodne stranke proglasio je u svom službenom organu *Dnevnom listu* imena kandidata Narodne stranke za sve izborne kotare.³⁹

Sve navedeno stvaralo je kod vođa Hrvatsko-srpske koalicije dojam da je nova ugarska vlada odlučila zadržati mađaronski režim na vlasti u Hrvatskoj, i počelo se je čak pomišljati i na apstiniranje od izbora. Ipak, odlučna reakcija prvenstveno Ante Trumbića izborila je koncem travnja slobodne izbore. Wekerle je u *Pester Lloyd* izjavio da niti jedna stranka nema monopol na održanja dobrih odnosa između Mađarske i Hrvatske, a novi ministar trgovine Kossuth izdao je okružnicu kojom je dozvolio činovnicima zajedničkih ureda slobodno glasanje, bez posljedica za vlastitu egzistenciju.⁴⁰

37 *Isto*, 69.-72.; "Službeno", *Narodne novine* (Zagreb), br. 92., 21. IV. 1906., 1.

38 "Program narodne stranke", *Narodne novine* (Zagreb), br. 95., 23. IV. 1906., 1.-2.

39 "Izborni pokret", *Narodne novine* (Zagreb), br. 96., 24. IV. 1906., 2.-3.

40 M. GROSS, *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije*, 73.-74.

Naredbom bana od 21. travnja izbor narodnog zastupnika u 71. izbornom kotaru Đakovo određen je za 3. svibnja, prvi dan izbora.⁴¹ Na temelju te odredbe i važećeg izbornog zakona virovitički je podžupan Zvonimir Žepić istog dana izdao oglas u kojem su podrobno navedene sve činjenice vezane uz đakovački izbor. Određeno je da će se izbor održati u uredovnici kotarske oblasti⁴², da će započeti u 9 i završiti u 14 sati, a predsjednikom izbornog odbora imenovan je kao županijski izaslanik dr. Viktor pl. Vuković, kotarski predstojnik u Đakovu. Nadalje, oglaseno je da na đakovački izborni kotar spadaju upravne općine Đakovo, Levanjska Varoš, Piškorevci, Đakovački Selci, Semeljci, Trnava, Vrbica, Vrpolje i porezne općine Forkuševci, Nabrđe i Vučevci. Izborne listine cijelog izbornog kotara izložene su od istog dana, 21. travnja, u općinskim uredu u Đakovu, a u općinskim poglavarstvima i izborne listine dotičnih općina. Kako je izbornim zakonom i određeno, glasati se je moglo samo osobno i usmeno, i to na način da su se imena izbornika prozivala abecednim redom. Prije zaključivanja izbora, morala su se još jednom pročitati imena izbornika koji ne bi nazočili kod prvog čitanja.⁴³

Prilike u Đakovu 1906. godine

Đakovački je izborni kotar u to vrijeme predstavljao jedan od najvećih u Hrvatskoj s obzirom na broj izbornika, a u prethodnim je desetljećima bio posebno značajan zbog biskupa Strossmayera. Sve do preinaka koje su 1888. godine (Khuenova izborna geometrija) unijete u izborni zakon iz 1881. godine, đakovštinski je kraj bio podijeljen u tri izborna kotara. Trgovište Đakovo (63. kotar) biralo je zasebno zastupnika, a još jedan je biran u 62. kotaru kojeg su činile vanjska đakovačka upravna općina te Semeljci, Levanjska Varoš i Drenje. Jedan dio Đakovštine bio je obuhvaćen i 61. kotarom Vuka.

Krajem sedamdesetih i tijekom osamdesetih godina najoštrije i najneizvjesnije borbe vodile su se u trgovištu Đakovo. U ime oporbe kandidirao je sveučilišni profesor Kosta Vojnović, dok je režimsku stranu uglavnom vodio Mirko Hrvat. Vojnović je uspio pobijediti 1878. i 1881. godine, ali na izborima

41 "Naredba", *Narodne novine* (Zagreb), br. 93., 22. IV. 1906., 1.

42 Zgrada u kojoj se danas nalazi Muzej Đakovštine.

43 "Oglas", *Narodne novine* (Zagreb), br. 94., 22. IV. 1906., 4.

1884. i 1887. godine uz velike pritiske tijesne pobjede ostvaruju Hugo Sudarević i Mirko Hrvat kao kandidati Narodne stranke. Brojne nepravilnosti i uzajamne optužbe pratile su i izbore u vanjskom đakovačkom izbornom kotaru, gdje je Narodna stranka polučivala nešto uvjerljivije pobjede.

Upravo zbog te neizvjesnosti od ova kotara je 1888. godine načinjen jedan veliki koji je 1906. godine imao čak 1207 izbornika. Tek su dva kotara imala više izbornika od đakovačkog (Zagreb II 1956 izbornika, Stara Pazova 1262), dok su s druge strane neki kotarevi imali manje od dvjesto, a šest kotareva čak niti stotinu izbornika (najmanje Perušić 61 izbornika, te Senj i Srb po 72 izbornika).⁴⁴

Kako se je moglo i očekivati, kandidacijski odbor Narodne stranke je u svom proglasu od 23. travnja kao kandidata za đakovački kotar istaknuo dr. Antuna Švarcmajera⁴⁵, tadašnjeg zastupnika kotara i dugogodišnjeg đakovačkog načelnika i odvjetnika. Od Švarcmajera, koji je pet godina ranije premoćno pobijedio kandidata oporbe, svećenika Matiju Pavića, mogla se je očekivati nova uvjerljiva pobjeda, posebno stoga što mu je pogodovalo kratko predizborno vrijeme.

Doista, ubrzo se je pokazalo da su izbori đakovačke oporbenjake zatekli posve nespemne. Premda on, dakako, nije osobno vodio i organizirao oporbu u Đakovu, potrebno je ipak napomenuti da se je u to vrijeme navršilo godinu dana od smrti biskupa Strossmayera, te da je biskupska stolica još uvijek bila ispražnjena, a novinstvo s vremena na vrijeme kalkuliralo s imenima potencijalnog novog biskupa.

Duh oporbi do tada je davalo brojno svećenstvo, i moglo se očekivati da će stoga u Đakovu i više nego u drugim kotarevima promjene i lomove unijeti nova politička strujanja i stranke, prvenstveno Hrvatska napredna stranka i Hrvatska pučka seljačka stranka. Kako se čini, njihov je utjecaj 1906. godine ipak bio još uvijek razmjerno neznatan.

U Đakovu je odmah po raspisivanju izbora započela agitacija za Antuna Švarcmajera, u čemu je udjela imalo i općinsko te kotarsko činovništvo. S druge

44 "Izborna statistika", *Obzor* (Zagreb), br. 156., 12. VI. 1906., 2.

45 Antun Švarcmajer (Schwarzmayr) (Đakovo, 1861. – Đakovo, 1932.), odvjetnik, političar i zastupnik u Hrvatskom saboru. Gimnaziju završio u Osijeku, potom studirao pravo u Zagrebu. Ravnatelj Đakovačke štedionice do propasti 1890. godine. Dužnost đakovačkog načelnika obavljao od 1890. do 1912. i nakratko ponovno 1929. godine. U Hrvatski sabor kao kandidat Narodne stranke izabran na izborima u Đakovu 1892., 1901. i 1906. godine. Godine 1897. porazio ga je Marijan Derenčin, a na izborima 1911. neuspješno se kandidirao na listi Hrvatsko-srpske koalicije. Istaknuta osoba đakovačkog kulturnog i gospodarskog života (jedno vrijeme bio i predsjednikom Hrvatskog pjevačkog društva "Preradović").

strane, prvih nekoliko dana iz Đakova nije bilo niti jedne vijesti o aktivnostima oporbe, premda je u većini kotareva u Hrvatskoj oporba već istaknula kandidate i započela agitaciju. U tom se je trenutku činilo da će Švarcmajer pobijediti bez protukandidata, kako je još krajem veljače najavljivala osječka *Die Drau*.⁴⁶

Ta neaktivnost je oštro kritizirana 25. travnja kada su u zagrebačkom *Obzoru* i u osječkoj *Narodnoj obrani* objavljeni nepotisani dopisi iz Đakova. U opširnijem, konkretnijem i oštrijem dopisu objavljenom u *Obzoru* na udaru se je našlo đakovačko svećenstvo. Povod autoru nije bilo samo “mlitavilo i mrtvilo” koje je, kako kaže, vladalo u Đakovu, već i neki potezi istaknutih đakovačkih svećenika, koje je ocjenjivao sramotnima. Naglasivši najprije da je donedavno svećenstvo stajalo na braniku narodnih prava i pokreta, dopisnik kaže da je smrću biskupa Strossmayera došlo do preokreta. Tako ističe da se za Strossmayerovog života ni pomisliti ne bi moglo da će semeljački župnik Matija Pavić⁴⁷, k tomu kandidat oporbe na prethodnim izborima 1901. godine, “povesti svoj narod, da prigodom otvorenja magjarske željeznice pozdravi bana”. Istu zamjerku upućuje i vrpoljačkom župniku Josipu Wallingeru⁴⁸, višegodišnjem Strossmayerovom tajniku, koji je također prigodom otvaranja pruge Osijek – Đakovo – Vrpolje pozdravio bana Pejačevića.⁴⁹

Treći imenom prozvani svećenik bio je Svetozar Rittig⁵⁰, a dopisnik ga je prozvao kao predsjednika đakovačkog Hrvatskog pjevačkog društva “Preradović”. Đakovom se je, navodno, pred izbore pronijela vijest da je “Preradović” za kumu svoje zastave izabrao Micu Švarcmajer, načelnikovu

46 “Đakovački saborski kandidat”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 74., 30. III. 1906., 3.

47 Matija Pavić (Đakovo, 1859. – Đakovo, 1929.), svećenik i povjesničar. Osnovnu školu završio u Đakovu, gimnaziju u Osijeku, licej i bogosloviju u Đakovu. Zaređen 1882. godine, od 1885. do 1911. župnik u Semeljcima, a 1911. od biskupa Ivana Krapca imenovan kanonikom. Najznačajniji povjesničar đakovačke biskupije, pri čemu se ističu djela *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806-1906* i *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. - 1900.* (u koautorstvu s Milkom Cepelićem).

48 Josip Wallinger (Gödre, Mađarska, 1846. – Vrpolje, 1911.), svećenik. Zaređen 1869. godine, Strossmayerov tajnik od 1877. do 1882. godine, a potom do smrti vrpoljački župnik. Glazbeno obrazovan, istaknuti član Pjevačkog društva “Sklad”, suosnivač Hrvatske čitaonice u Vrpolju 1894. godine.

49 Pruga je svečano otvorena 11. rujna 1905. godine, a ove rečenice dočaravaju politički značaj koji su izgradnji i otvorenju pridavale obje strane. Za razliku od Semeljaca i Vrpolja, u Đakovu je bana Pejačevića pozdravio načelnik Švarcmajer, ali bez nazočnosti župnika Cepelića i drugih đakovačkih svećenika. O otvorenju pruge usp. Borislav BIJELOVIĆ, *Đakovo u prijedlozima i projektima željezničkih pruga do 1914. godine*, Đakovo, 2004., 62.-75.

suprugu, i dopisnik je Rittiga optužio da je ta “nesretna ideja” plod njegove inicijative.⁵¹

Dopisnik ova tri slučaja i neaktivnost oporbe drži znakovitim preokretom u đakovačkom svećenstvu, dodajući kako se čini da se “gospoda /.../ boje aveti, koja im se pokazuje iz daleka u osobi Martinca, Mihaljevića i onima sličnih”. Posrijedi su bili svećenici koji su se u novinstvu spominjali kao mogući novi đakovački biskupi, odnosno dopisnik je aludirao da su svećenička neaktivnost i određena bliskost s režimom plod straha od dolaska režimskog čovjeka na biskupsku stolicu. Upravo stoga i završava tekst rečenicom: “Stari je biskup mrtav – živio novi biskup i njegov novi kurs!”.⁵²

U općenitijem dopisu objavljenom u *Narodnoj obrani* također se iznosi dojam da je Strossmayerovom smrću obamrla oporbena djelatnost u nekad glasovitom kotaru u kojem su se za vrijeme podžupana Slavka Cuvaja te Mirka Hrvata vodile najoštrije borbe. Dopisnik podsjeća kako su tada đakovački kotar zastupali “najodličniji naši političari, kao dr. Kosta Vojnović i dr. Marijan Derenčin”, te nastavlja i kaže da isti kotar zastupa i ponovno želi zastupati Švarcmajer, “koji u saboru nije nigda usta otvorio, kao da mu je kap u jezik udarila”. Stoga i on kao i autor *Obzorova* dopisa proziva đakovačku oporbu i pita se da li je moguće da će “nekadanji prvaci i neustrašivi borci hrvatske slobode u Djakovu /.../ mirne duše trpjeti, da ovaj slavni sa slavnim imenom biskupa Strossmayera toliko puta spominjani kotar bude na ruglo cijeloj hrvatskoj opoziciji i stranom svijetu”. Na kraju upozorava “djakovačke rodoljube” da će na njih pasti tamna sjena ukoliko Švarcmajer bude opet bez otpora zastupao đakovački kotar.⁵³

50 Dr. Svetozar (Florijan) Rittig (Brod na Savi, 1873. – Zagreb, 1961.), svećenik, političar i povjesničar. Nakon studija bogoslovije i doktorata u Beču predavao crkvenu povijest u Đakovu. Od 1904. do 1911. godine bio je predsjednik “Preradovića”. Potom docent na Bogosloviji u Zagrebu i od 1915. do 1941. župnik također u Zagrebu. Pristaša Starčevićeve stranke prava, nakon 1918. član Hrvatske zajednice. Od 1943. godine u partizanima, kasnije član ZAVNOH-a te poslanik Ustavotvorne i Savezne narodne skupštine FNRJ. Od 1904. do 1911. godine bio je predsjednik “Preradovića”.

51 Potvrdu za ove dopisnikove riječi ne nalazimo u Spomenici “Preradovića” (Mato HORVAT, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva “Sklad” – “Preradović” u Đakovu 1863-1939*, Đakovo, 1939.). Švarcmajerova supruga nije bila kuma društvenoj zastavi, ali ne može se isključiti mogućnost da je postojao takav prijedlog, koji potom nije prihvaćen.

52 “Izborni pokret”, *Obzor* (Zagreb), br. 112., 25. IV. 1906., 2.

53 “Izborni pokret”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 97., 25. IV. 1906., 2.

Izbor Vatroslava Račkog za oporbenog kandidata

Teško je sa sigurnošću reći jesu li ova dva dopisa neopravdano napala đakovačku oporbu koja je bez odjeka u javnosti pripremala kandidaturu, ili su pak bila opravdana i na koncu potaknula na organizaciju i isticanje kandidata. Naime, već sutradan je u *Narodnoj obrani* izašla reakcija⁵⁴ u kojoj se u ime đakovačkih oporbenjaka odbacuje bojazan da u đakovačkom kotaru neće biti oporbenog kandidata, i tvrdi da se u Đakovu “intenzivno radilo, ako i nije prodiralo u javnost”. Istovremeno je najavljeno da će se 26. travnja (četvrtak) održati sastanak “uglednijih izbornika, na kojem će se proglasiti kandidatura”.⁵⁵ Iz izvješća objavljenog u osječkom listu *Slavonische Presse* doznajemo da je ovaj sastanak sazvaio đakovački župnik Milko Cepelić⁵⁶, koji se prigodom brojnih prethodnih izbora dokazao kao stvarni vođa đakovačke oporbe.⁵⁷

Sastanak je doista i održan u četvrtak u prijepodnevnim satima, i za kandidata “sjedinjene oporbe” izabran je Vatroslav Rački.⁵⁸ Također je za 29. travnja (nedjelja) najavljeno održavanje velike pučke skupštine u Velikoj gostioni “Wimmer”.⁵⁹ Osječko njemačko novinstvo je izvijestilo da je sastanak bio slabo posjećen i da Rački nije odmah prihvatio kandidaturu, već je zatražio vremena da razmisli. Švarcmajerova je pobjeda pritom najavljivana kao sasvim izvjesna.⁶⁰

U novinskim napisima ne nalazimo podatak o broju izbornika koji su sudjelovali na ovom sastanku, niti druge detalje vezane uz nju. Tko su bili “ugledniji izbornici” koji su kandidirali Račkog, vidimo u izbornom proglasu koji je razaslan po đakovačkom kotaru nakon ovog sastanka. Tekst proglasa glasi: “**Izbornici!** Radi se o boljku i sreći naše zemlje. I opet iza pet godina zovu Vas, da

54 Premda u vijesti stoji da je reakcija iz Đakova upućena 24. travnja, prema sadržaju se može zaključiti da je posrijedi ipak 25. travnja (srijeda).

55 “Izborne vijesti”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 98., 26. IV. 1906., 1.

56 Milko (Mihovil) Cepelić (Vuka, 1853. – Đakovo, 1920.), etnograf i povjesničar. Zaređen 1877. godine, od 1888. papinski komornik, od 1901. apostolski protonotar a 1910. godine je imenovan kanonikom. Bio je i povjerenik te desna ruka Strossmayerova. Dužnost biskupova tajnika obavljao od 1878. do 1894. godine, a od 1894. do 1910. bio je đakovački župnik. Pisao znanstvene radove o narodnim rukotvorinama i biljkama te više historiografskih radova od kojih je najznačajnija (u koautorstvu s Matijom Pavićem) monumentalna biografija *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski god. 1850. - 1900.*

57 “Djakovo”, *Slavonische Presse* (Osijek), br. 95., 26. IV. 1906., 3.

58 “Izborne vijesti”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 99., 27. IV. 1906. 3.

59 *Isto.*

60 “Djakovo”, *Die Drau* (Osijek), br. 49., 26. IV. 1906., 4.; “Djakovo”, *Slavonische Presse* (Osijek), br. 95., 26. IV. 1906., 3.

izaberete čovjeka u sabor, gdje se kroje zakon i budućnost hrvatskome narodu. Izbornici! Dajte glas svoj mužu, koji će Vaše želje i Vaše potrebe odlučno zastupati, Vaše pravice neustrašivo braniti, a to je opozicionalni kandidat Vatroslav R a č k i kr. nadšumar u miru. Muž, čelik-poštenjak, uzor-rodoljub, muž, koji ima srca za narodne nevolje i tegobe, muž, koji će za naše dobro govoriti i raditi. Muž, koji će nastojati, da domovina Hrvatska stare pravice svoje zadobije”.

Ispod teksta potpisana su abecednim redom dvadeset i tri izbornika, među kojima veliku većinu čine svećenici, dok preostali potpisnici također predstavljaju značajna imena đakovačkog društvenog i gospodarskog života. To su: Antun Akšamović⁶¹, Stjepan Bunjik⁶², Milko Cepelić, Ivan Crnić⁶³, Vladoje Čaćinović⁶⁴, Ferdo Duhonj⁶⁵, Mato Fišer⁶⁶, Marijan Galović⁶⁷, Ivan Ištvanović⁶⁸, Franjo Jakševac⁶⁹, Martin Kirchmajer⁷⁰, Gjuro Kovačević⁷¹, Marinko Lacković⁷², Ivan Laudenschach⁷³, Matija Pavić, dr. Vladimir Prebeg⁷⁴, dr. Svetozar Rittig, dr. Angelo Ruspini⁷⁵, Mato Šabarić⁷⁶, Mato Šarčević⁷⁷, Jozo Šimunović⁷⁸, dr. Alojzije Vincetić⁷⁹ i Josip Vohalsky⁸⁰.

61 Antun Akšamović (Garčin, 1875. – Đakovo, 1859.), đakovački biskup. Zaređen u Đakovu 1899. godine, od 1902. godine profesor moralne i pastoralne teologije, ekonom i rektor sjemeništa u Đakovu. Za biskupa Đakovačke ili bosanske i srijemske biskupije posvećen i ustoličen 29. lipnja 1920. godine. U mirovinu odlazi 1951. godine, umro 1959. i pokopan u katedralnoj kripti. Reformirao vlastelinstvo, obnovio u požaru stradalu katedralu, podupirao školstvo i gospodarstvo.

62 Stjepan Bunjik (Đakovo, 1863. – Osijek, 1920), svećenik. Zaređen 1885. u Đakovu, župnik u Levanjskoj Varoši, potom u Punitovcima.

63 Ivan Crnić (Srijemski Karlovci, 1865. – Đakovo, 1950.), svećenik.

64 Vladoje Čaćinović (Šljivoševci kraj Donjeg Miholjca, 1849. – Osijek, 1916.). Agronom, vlastelinski upravitelj. Nakon završetka 6 razreda gimnazije u Osijeku, diplomirao Gospodarsku akademiju u Proskauu (danas Proszkow u Poljskoj). Prakticirao na dobrima u Dardi i Belju. Od 1869. bio gospodarski upravitelj na imanju baruna G. Prandaua. Godine 1886. postao upraviteljem biskupskog vlastelinstva u Đakovu koje je njegovom zaslugom potkraj života J. J. Strossmayera postalo jednim od najuzornijih imanja u Slavoniji. Zahvaljujući njemu, i seljaštvo Đakovštine prihvatilo je racionalnije načine gospodarenja. Nakon umirovljenja 1913., nadzirao je posjede grofa R. J. Normanna oko Valpova i Podgorača

65 Ferdo Duhonj (Osijek, 1869. – Osijek, 1937.), svećenik.

66 Matija (Mato) Fišer (Bizovac, 1859. – Đakovo, 1953.), svećenik. Zaređen 1885. godine, od 1911. bilježnik stolnog kaptola u Đakovu, a od 1923. kanonik. Dugo godina vodio ekonomske polsove kaptola i biskupije.

67 Marijan Galović (Županja, 1972. – Bošnjaci, 1950.), svećenik. Zaređen 1895. godine, službovao u Račinovcima, Ivankovu, Srijemskoj Mitrovici, Đakovu, a potom od 1911. župnik u Bošnjacima. Od 1912. je i dekan županjskog dekanata, a od 1925. i začasni papinski komornik. Autor proze (pod pseudonimom Marin Ivić) te brojnih teološko-vjerskih priloga.

68 Ivan Ištvanović (Vinkovci, 1855. – Našice, 1923.), svećenik.

69 Franjo Jakševac (Đakovo, 1858. – Đakovo, 1920.), obrtnik.

70 Martin pl. Kirchmajer (Đakovo, 1862. – Slavonski Brod, 1927.), svećenik.

Na samom kraju proglašeno je da će se “izborna skupština” održati 29. travnja u 3 sata poplijepodne u Velikoj gostioni u Đakovu.⁸¹

Među potpisnicima nalazimo i nekolicinu koji su se u ranijim izbornim okršajima isticali na strani oporbe, pa čak i neke koji su bili i kandidirani (Đuro Kovačević, Milko Cepelić, Matija Pavić), pa stoga tim više iznenađuje kandidatura Vatroslava Račkog. Rački se nikada nije naročito isticao svojim političkim djelovanjem, a svaka je politička djelatnost pogotovo bila isključena za vrijeme dugog boravka u Zagrebu i rada pri Khuenovoj vladi.

Kada je riječ o ranijem Račkijevom političkom opredjeljenju, podaci su malobrojni, ali vrlo zanimljivi. Nema sumnje da je, kao uglavnom i svo đakovačko svećenstvo i činovništvo đakovačkog vlastelinstva, za vrijeme svog rada u Đakovu podupirao kandidate koji su dijelili nazore biskupa Strossmayera.

Međutim, prigodom izbora 1881. godine Mirko Hrvat pokušao ga je pridobiti da radi i glasa za režimskog kandidata, a protiv Vojnovića. Zauzvrat mu je obećavao da će mu kod bana pokušati izboriti mjesto vinkovačkog šumarnika.⁸² Ovo je razbješnjelo Račkijevog brata Franju i Vatroslav je i nadalje

71 Đuro (Đuka) Kovačević (Osijek, 1841. – Đakovo, 1910.), odvjetnik, političar i pjesnik. Ubraja se među najvjernije Strossmayerove štovatelje i najistaknutije osobe Đakova s kraja 19. i početka 20 stoljeća. Od 1883. do kraja 1888. služi u službi i kao odvjetnik biskupijskog vlastelinstva, a aktivan i u političkom životu, pri čemu treba istaknuti i kandidaturu na listi “zdužene opozicije” na “krvavim bošnjačkim izborima” 1897. godine.

72 Marinko Lacković (Stari Jankovci, 1876. – Đakovo, 1955.), svećenik. Zaređen 1900. godine, obavljao dužnost rektora Bogoslovnog sjemeništa i urednika Glasnika Biskupije bosanske i srijemske, a od 1917. župnik u Nijemcima. Godine 1912. objavio “Dojmove s istoka”.

73 Ivan Laudenbach (Đakovo, 1815. – Đakovo, 1891.), šumarski stručnjak i posjednik. Šumarsku školu završio u Austriji, a potom radi kao šumar na đakovačkom vlastelinstvu. U više navrata u razdoblju od 1854. do 1877. obnaša dužnost đakovačkog načelnika. Godine 1865. izabran u Hrvatski sabor kao kandidat Narodne stranke.

74 Dr. Vladimir Prebeg (Brod na Savi, 1862. – Zagreb, 1944.), odvjetnik i političar. Studirao pravo u Zagrebu i Beču. Godine 1889. odlazi u Đakovo za javnog bilježnika, i ostaje ondje dva desetljeća. Potom trajno preseljava u Zagreb. Godine 1908. pristupa Starčevićевой stranci prava, od 1918. predsjednik je Hrvatske stranke prava.

75 Dr. Ivan (Angelo) Ruspini (Osijek, 1872. – kod Zidanog Mosta, 1934.), svećenik. Zaređen 1895. godine u Innsbrucku, redovni profesor na Bogosloviji u Zagrebu.

76 Mato Šabarić (Đakovo, 1842. – Đakovo, 1909.), odvjetnik. Šurjak Milka Cepelića. Dugogodišnji odvjetnik đakovačkog vlastelinstva. Godine 1897. u *Obzoru* objavio članak “Naseobine u Slavoniji” (br. 145., 28. VI. 1897.).

77 Mato Šarčević (Đakovo, 1865. – ?), obrtnik. Sudionik brojnih đakovačkih kulturnih i političkih događanja. Između ostalog, 1907. godine delegat na osnivačkoj skupštini Saveza hrvatskih obrtnika, 1918. godine član Mjesnog odbora Narodnog vijeća, a 1926. općinski zastupnik na listi Stjepana Radića.

78 Josip Šimunović (Gunja, 1877. – Đakovo, 1938.), svećenik.

79 Dr. Alojzije Vincetić (Unterräthschach, Austrija, 1862. – Zemun, 1930.), svećenik.

80 Josip Vohalsky (Wohalski) (Đakovo, 1863. – Đakovo, 1935.), obrtnik.

81 “Izborne vesti”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 101., 29. IV. 1906., 4.

stajao uz Vojnovićevu kandidaturu. Potvrdu nalazimo i u pismu podrške (pouzdanici) koje su đakovački izbornici, a među njima i Vatroslav Rački, uputili Vojnoviću u jesen iste godine.⁸³

Premda je od 1882. godine radio u Zagrebu, Rački je prigodom izbora 1884. boravio u Đakovu i tom prigodom, vjerojatno pod utjecajem M. Hrvata, agitirao za vladine kandidate.⁸⁴

U svakom slučaju, Vatroslava Račkog kao svog kandidata oporba je Đakovčanima predstavila na najavljenjnoj skupštini, održanoj u Velikoj gostioni 29. travnja. Nimalo neobično, navodi o posjećenosti ove skupšine proturječni su. Dok je oporbena *Narodna obrana* spominjala brojku od pet stotina osoba, režimski je tisak obezvrijeđivao skupštinu tvrdnjom o 50 nazočnih koji čine sve što podržava kandidaturu Račkog.⁸⁵

Skupštinom je predsjedao đakovački odvjetnik i javni bilježnik dr. Vladimir Prebeg. Pored njega i Račkog kao kandidata, govorili su još i profesor biskupijskog sjemeništa dr. Alojzije Vincetić, odvjetnik Gjuro Kovačević i Milko Cepelić.

Vincetić je kao prvi govornik rekao okupljenima da se moraju boriti za svoja prava i preporučio im Račkoga koji će “znati zastupati interese i prava naroda”.

Potom je riječ uzeo Prebeg i prozvao Švarcmajera, rekavši da bi i on trebao nazočiti skupštini, položiti račun za proteklih pet godina i izreći svoje težnje. Okupljeni su Prebegove riječi popratili povicima “Ne treba nam ga!”, a nakon Prebega pred njih je izašao još jedan đakovački odvjetnik Gjuro Kovačević, iza kojega je bilo već gotovo trideset godina iskustva u đakovačkim izbornim borbama. Kovačević je najprije progovorio o “jadnim financijskim prilikama”. Rekao je da “milijuni idu u tuđinu”, misleći pritom na po Hrvatsku nepovoljnu financijsku nagodbu s Mađarskom, a potom je optužio Narodnu stranku da nije ništa učinila za financijsku samostalnost Hrvatske. Osvrnuo se i na naseljavanje stranaca u Hrvatsku, očito tumačeći i ovu pojavu kao politički čin. Ustvrdio je da se “tuđinci” uvlače u domovinu i da će se, ako se tako nastavi, uskoro postavljati pitanje “Ima li u Hrvatskoj Hrvata”. Pozvao je na veću brigu i borbu za vlastiti

82 F. Rački – J. J. Strossmayeru, Zagreb, 30. lipnja 1881., *KRS*, II, 396.

83 “Pouzdanica dr. Kosti Vojnoviću”, *Pozor* (Zagreb), br. 19., 7. X. 1881., 2. Vojnović je u to vrijeme zbog svoje političke djelatnosti odlukom bana Pejačevića bio suspendiran sa zagrebačkog sveučilišta.

84 F. Rački – J. J. Strossmayeru, Zagreb, 3. listopada 1884., *KRS*, III, 144.; J. J. Strossmayer – F. Račkomu, Đakovo, 5. listopada 1884. i Đakovo, 10. listopada 1884., *KRS*, III, 145.-146.; Branko OSTAJMER, “Saborski izbori u Đakovu i Đakovštini 1884. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, sv. 6, Đakovo, 2003., 102.-103.

85 “Izborna kretanje”, *Osječki tjednik* (Osijek), br. 12., 30. IV. 1906., 4.; “Aus Djakovo”, *Die Drau* (Osijek), br. 51., 1. V. 1906., 5.; “Zur Wahlbewegung”, *Slavonische Presse* (Osijek), br. 100., 2. V. 1906., 2.

narod i jezik, i za primjer istaknuo upravo Mađare. Pobrojajući na kraju “grijehe” Narodne stranke vezane uz tisak, porotu i narodno gospodarstvo preporučio je Račkog koji će “nastojat /.../ ublažiti patnje hrv. naroda”.

Na samom početku svog govora Vatroslav Rački se je predstavio kao kandidat “združene hrv. i srbske oporbe”⁸⁶ i kao dosljedni zagovornik njezina programa. Potom je progovorio o nagodbi, istaknuvši da mora doći do njezine obnove. Obećao je da će, ukoliko bude izabran, raditi i za sjedinjenje Dalmacije i Hrvatske, no posebno je zanimljiv dio govora koji se odnosi na osobu bana i pitanje vojske. Rački je, naime, obećao da će tražiti da ban ubuduće “bude biran od naroda i bude otac narodu, a ne da ga imenuje ministar predsjednik Ugarske”. Prema dopisniku *Narodne obrane*, Rački je rekao da će zahtijevati “posebnog povjerenika hrv. domobranstva”, ali iz istog dopisa ne razaznajemo da li je ove zahtjeve na skupštini podrobnije obrazložio. Oni su, pak, dobili središnje mjesto u inače šturim izvješćima koje je režimski tisak donio o ovoj skupštini. Prenijete su, naime, Račkijeve riječi o izravnom izboru bana putem plebiscita, a izvješteno je da je Rački zatražio da ban ubuduće bude nadzapovjednik hrvatskog domobranstva. Ova izvješća su popraćena i uskličnikom, i sudeći prema tom tonu jasno je kako su Račkijevi zahtjevi ocjenjivani kao nerealni i neozbiljni, odnosno nastojalo se i njega prikazati kao neozbiljnog kandidata.⁸⁷

Pored toga, Rački se je u svom govoru založio i za financijalnu samostalnost i podizanje narodnog gospodarstva.

Ključne datume iz hrvatske povijesti s aktualnim političkim prilikama u svom je govoru povezao Milko Cepelić. Podsjetio je tako na slobodni izbor kralja na cetinskom saboru i hrvatsku pragmatičku sankciju, naglasio da se hrvatski barjak “vijao toliko stoljeća proti Turcima, a nikad ne bijaše osramoćen, poražen”. Taj je barjak, poentirao je Cepelić, upravo u Đakovu dvije godine ranije bio osramoćen i bačen,⁸⁸ a krivicu za to snosi Narodna stranka “koja ne misli ni ne osjeća za narod”. Prozvao je i Švarcmajera, rekavši da “đakovački zastupnik nije ustao proti tomu”, te dodavši da je Švarcmajer obećavao a ništa nije činio.

86 Račkoga se uglavnom navodilo kao kandidata “združene hrvatske i srbske oporbe”, odnosno Hrvatsko-srpske koalicije, ali iz jednog popisa izbornih kandidata (“Kroatische Landtagswahlen am 3., 4. und 5. Mai 1906.”, *Die Drau* (Osijek), br. 50., 29. IV. 1906., 7.) vidljivo je da je on nastupao kao kandidat Hrvatske stranke prava, najjače članice Hrvatsko-srpske koalicije. To je sasvim razumljivo, imajući na umu raniju stranačku usmjerenost đakovačkog svećenstva i đakovačke oporbe uopće.

87 “Izborno kretanje”, *Osječki tjednik* (Osijek), br. 12., 30. IV. 1906., 4.; “Aus Djakovo”, *Die Drau* (Osijek), br. 51., 1. V. 1906., 5.; “Zur Wahlbewegung”, *Slavonische Presse* (Osijek), br. 100., 2. V. 1906., 2.

88 Posrijedi je incident koji se je dogodio u Đakovu u kolovozu 1904. godine. Zamjenik ravnatelja osječkog financijskog ravnateljstva je naložio uklanjanje hrvatske zastave izvješene na zgradi poreznog ureda povodom rođendana Franje Josipa. Taj je čin u Đakovu potaknuo buru prosvjeda, pa čak i organiziranje pučke skupštine.

I Cepelić se je, kao i govornici prije njega, osvrnuo na progon tiska, ukinuće porote i finansijsku nagodbu, te na kraju preporučio Račkog uz uzvike “Živio kralj. Živio narod. Živio Rački!”, na što mu je odgovoreno burnim “Živio!”.

Skupštinu je zaključio predsjedatelj Prebeg, pozvavši još jednom “nezavisne izbornike” da složno dođu u četvrtak na biralište. Skupštinari su se potom razišli uzvikujući “Živio Rački!”.⁸⁹

Naprednjački je *Pokret* izvijestio da su se poslije ove skupštine izgledi Vatroslava Račkog za pobjedu značajno poboljšali. Isti članak potvrđuje da se oporbena agitacija nije svela isključivo na organizaciju skupštine, a posrijedi je ponovno bila djelatnost Milka Cepelića. Prema *Pokretovom* đakovačkom izvoru, Cepelić je tada bio u razgovorima s Nijemcima iz sela Satnice, koji su od njega tražili propovijedi na njemačkom jeziku na određene blagdane. *Pokret* je stoga izražavao nadu da bi Cepelić mogao sa satničkim Nijemcima postići dogovor, i da bi oni tada pomogli Račkom i oporbi da pobijede na izboru.⁹⁰

Ugledniji članovi đakovačke židovske zajednice su, navodno, također nekoliko dana prije izbora podržali kandidaturu Račkog i zauzeli se kako bi pobijedio Švarcmajera.⁹¹ Međutim, čini se da su ipak i ovom prigodom, kao i u brojnim prijašnjim, đakovački Židovi u velikoj većini podržali vladinog kandidata. Naime, u jednom je dopisu iz Đakova, objavljenom u *Obzoru* nakon izbora, najprije rečeno da su i Židovi po prvi put u izbornoj borbi stali uz oporbu, ali je potom istaknuto da se može “na prste nabrojiti one izraeličane, koji su s nama zajedno borili se i glasovali”. Za većinu nepotpisani autor kaže da je stajala na strani koja se je do tada “ponosila svojom kompaktnom većinom”.⁹²

Antun Švarcmajer je, kako se čini, u predizbornim danima obilazio mjesta koja su sačinjavala izborni kotar i pred ranije pozvanim izbornicima razvijao svoj program. Najaktivnija osoba u njegovoj pratnji pritom je bio kotarski predstojnik Viktor Vuković, koji je, barem prema pisanju *Narodne obrane*, često bio i gorljiviji zagovornik Švarcmajera nego što je ovaj sâm to bio. U Piškorevcima ih je, primjerice, dočekalo tridesetak izbornika, koji su, optuživao je dopisnik *Narodne obrane*, na skup pozvani pozivnicama na službenim tiskanicama i sa službenim pečatom općinskog poglavarstva. Ne nalazimo podataka o čemu je Švarcmajer govorio i što je obećavao (dopisnik piše da je “obećavao i obećavao, a

89 “Izborna skupština u Djakovu”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 103., 1. V. 1906., 2.

90 “Izborni pokret”, *Pokret* (Zagreb), br. 100., 1. V. 1906., 2. Cepelić je agitirao i u izbornom kotaru Vuka, u kojem se je oporbni kandidat dr. Ante Bedenić, osječki odvjetnik, pokušao suprotstaviti kandidatu Narodne stranke Stjepanu Barloviću. “Iz izbornog kotara vučanskog”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 105., 2. V. 1906., 1.

91 “Izbor u Djakovu”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 108., 3. V. 1906., 2.

92 “Izborne vijesti”, *Obzor* (Zagreb), 125., 8. V. 1906., 1.

po malo i lagao”), ali je zanimljivo da je, navodno, izjavio da ni on nije zadovoljan sa svojom strankom, ali da se je morao podvrgavati stranačkoj disciplini. Riječ je tada uzeo mjesni kapelan koji je, uz odobravanje okupljenih, Švarcmajeru prigovorio zbog njegovog nerada u Saboru. To je razbjesnilo Vukovića koji je, prema dopisniku, “izazvao ružnu prepirku, pri kojoj se je pokazao podpunim magjarskim kortešom, a ponašao se je pri tom tako, kako to nipošto ne dolikuje ni naobraženu čovjeku, ni službeniku”. Navodno je, između ostalog, izjavio i da je on “rođeni magjaron i da ostaje takav i sada”.⁹³

Oporba je u okviru predizbornih aktivnosti, ali i neposredno nakon izbora na Švarcmajerov, a napose na Vukovićev račun upućivala optužbe za krivotvorenje izbornih popisa. Oni su, navodno, početkom godine i iznova pred izbore s popisa brisali izbornike koji su bili naklonjeni oporbi, te uvrštavali one za koje se je očekivalo da će podržati Švarcmajera. Oporba je prosvjedovala i navodila primjere kojima je željela dokazati da su te preinake u popisima bile isključivo politički motivirane. Takvim kršenjem zakona najviše je izbornika izbrisano u Gašincima, Viškovcima, Selcima te nešto manje u Đakovu. Nadalje, u Đakovu su, navodno, pravo glasa zadobili pojedinci koji ga na temelju svog obrazovanja, posjeda i uplaćenog poreza nikako nisu mogli dobiti, poput općinskog bubnjara i “cesto-pometača”.⁹⁴

Dva zanimljiva zapisa o izboru u Đakovu potječu nam od Antuna Gustava Matoša i Ivana Ribara. Ove tekstove valja uzeti sa zadržkom, prvenstveno zbog jasnih političkih opredjeljenja dvojice autora, ali i stoga što su nastali naknadno, odnosno Matoš i Ribar nisu nazočili izbornim aktivnostima niti sâmom izbornom činu.

Matoš je u Đakovu boravio nekoliko dana krajem kolovoza i početkom rujna iste godine, za vrijeme svog ilegalnog boravka u Hrvatskoj. Upravo tada u Đakovu je bila u tijeku organizacija Hrvatskog sokola, i Matoš je pozdravio te napore, posebno stoga što su u organizaciju bili uključeni pojedinci iz svih stranaka, osim “mađaronske”. “Stekliši i pokretaši radili su kod prošlih izbora zajednički za opozicionalca gosp. Račkoga proti izabranom mađarolcu Švarcmajeru”, nastavlja Matoš u svom putopisu.⁹⁵ Zanimljivo je da Matoš uopće ne spominje svećenstvo, koje je stajalo na čelu oporbe, a posebno je upitan navod o pokretašima. U Đakovu je tada zacijelo bilo simpatizera Napredne stranke, ali je

93 “Iz djakovačkoga kotara”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 112., 8. V. 1906., 2.

94 “Dopis”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 32., 10. II. 1906., 1.-2.; “Schvarcmajer – nad stolom sedmorice”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 103., 1. V. 1906., 2.; “Izborne viesti”, *Obzor* (Zagreb), 125., 8. V. 1906., 1.; “Tko je birao narodnog zastupnika?”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 113., 9. V. 1906., 1.

95 Antun Gustav MATOŠ, “Od Zagreba do Beograda”, *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, (ur. Slavko Batušić), sv. XI., Zagreb, 1976., 153.-154.

teško za očekivati da bi oni uspjeli ostvariti suradnju sa đakovačkim svećenstvom, koje je, najblaže rečeno, s podozrenjem gledalo na naprednjake.

Organizacija Hrvatske napredne stranke u Đakovu je uspostavljena tek naredne, 1907. godine, kada u Đakovo upravo s tim zadatkom pristiže Ivan Ribar. Ribar je i ranije pratio društvena i politička gibanja u Đakovu, a po doseljenju se je odmah uključio u politički život grada. U svojim memoarima pisanim za *Đakovački list* gotovo pola stoljeća kasnije, Ribar spominje i izbore iz 1906. godine. Prema njemu, Narodna stranka je u Đakovu izborila pobjedu prvenstveno stoga što u Đakovu nije postojala nikakva oporbena organizacija. Nadalje, Ribar piše da je Rački, kojega naziva “bliskim rođakom” Franje Račkoga, okupio priličan broj birača, ali da velik dio izbornika nije uopće glasao zbog pomanjkanja agitacije. Ističe da su za Račkog glasali “svi pristalice politike biskupa Štrosmajera, odnosno njegove bivše tako zvane ‘Obzoraške stranke’”, ali ni on ne spominje svećenstvo, već kaže da je na čelu oporbe bio odvjetnik Mato Šabarić. Švarcmajerovu su podršku, prema Ribaru, činili “svi činovnici i službenici zajedno sa biračima njemačke i mađarske narodnosti”.⁹⁶

Izbor

Sâm izborni čin 3. svibnja protekao je, po svemu sudeći, bez značajnijih nepravilnosti i u narednim danima nisu ga pratila uzajamna optuživanja, kako je to često ranije bilo. U novinstvu je zabilježen tek jedan incident, ali ni on se nije odigrao na biralištu u kotarskoj oblasti, već na trgu pred katedralom. Povod je bila na žici izvješena hrvatska zastava s natpisom “Živio Rački”, a već iz podatka da je žica povezivala biskupov vrt s kaptolskom kućom jasno je da je zastavu izvjesilo svećenstvo. Kotarski predstojnik Vuković je ujutro, prije početka izbora, tražio da se zastava ukloni, ali pred sjemeništem su mu se suprotstavili profesori Akšamović i Vincetić. Oni su ga “tako /.../ liepo obrisali da će se dugo sjećati”, i Vuković se je nakon življe prepirke povukao, zaprijetivši Vincetiću da će ga oglobiti.⁹⁷

Od ukupno upisanih 1207 izbornika, na biralištu se pojavilo njih 864. Švarcmajeru je svoj glas dalo njih 459, a Račkom 405. Prema jednom brzozjavu upućenom s birališta i objavljenom u oporbenom tisku, Rački je u jednom trenutku imao prednost od 80 glasova,⁹⁸ ali na koncu je u Sabor, premda s nevelikom većinom, ipak izabran Švarcmajer. Zbog male razlike i drugih

96 Ivan RIBAR, “Đakovo nekada. Moje uspomene iz đakovačke prošlosti”, *Đakovački list* (Đakovo), br. 20., 4. VII. 1953., 3.

97 “Izborne viesti”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 111., 6. V. 1906., 2.

okolnosti koje su pratile izbore, oporba je ovaj uspjeh Narodne stranke nazvale “Pyrhovom pobjedom”.⁹⁹

Poslijeizborna reagiranja

Narodna stranka je nakon svoje dugotrajne vladavine na izborima 1906. godine doživjela težak poraz od kojeg se više nije oporavila. Nakon što su održani i naknadni izbori, Narodna stranka je u Saboru imala tek 34 zastupnika, dok su Hrvatsko-srpskoj koaliciji pripala 32 mandata. Starčevićeva stranka pobijedila je u 18 kotara, a u Sabor su ušla i 4 nezavisna kandidata.

S druge strane, minimalni poraz Vatroslava Račkog u Đakovu posve se uklapa u slab rezultat Koalicije u Slavoniji i Srijemu. Naime, Narodna stranka je veliku većinu svojih mandata izborila u ovom dijelu Hrvatske, pa su, primjerice, u Virovitičkoj županiji njezini kandidati pobijedili u 8 od 9 izbornih kotara.¹⁰⁰

Režimskim je tiskom nakon izbornog sloma uglavnom prevladavao muk kada su u pitanju domaća politička zbivanja. Prevladavaju vijesti iz gospodarstva, kulture i drugih zemalja, pa tako nema ni spomena đakovačkog izbora. Pobjeda oporbe dala je, s druge strane, novi impuls đakovačkim oporbenjacima. Pri osvrtima na izborni poraz Vatroslava Račkog krivac je prepoznat u kotarskom predstojniku Vukoviću, “tudjincima svake ruke”, ali i u vlastitim redovima, točnije u pojedincima čije se je rodoljublje svodilo na deklamaciju, kao i u onima koji su, iskazujući se istovremeno oporbenjacima, bili bliski s pripadnicima režima (“ne zaboravimo ni na naše diplomate: ljude, koji sjede na dva stolca, – ili kako naša narodna veli: marame od dva lica”).¹⁰¹

Oduševljenje rušenjem mađaronskog režima praćeno velikim očekivanjima u narednom razdoblju te nemirenjem s izbornim porazom u vlastitoj sredini rezultirali su daljnjim zaoštavanjem odnosa u Đakovu. Nakon što je, odmah po konstituiranju, Hrvatski sabor bio raspušten, oporba je Antunu Švarcmajeru priredila buran doček kada se je on 18. svibnja vratio iz Zagreba. Švarcmajera su putem do njegove kuće pratili brojni uzvici “Abzug”, “Dolje”, “Pfuj” i “Ne trebamo vas”, a sve se je nastavilo i nakon što je ušao u kuću. Jedan od prosvjednika ga je pritom prozvao kao “zastupnika občinskih pisara i pandura i

98 “Izborni pokret”, *Pokret* (Zagreb), br. 102., 3. V. 1905., 1.; “Izborni pokret”, *Obzor* (Zagreb), br. 121., 4. V. 1906., 2.

99 “Izbor u Đakovu”, *Obzor* (Zagreb), br. 125., 8. V. 1906., 1.; Rudolf HORVAT, *Slavonija. Povjesne rasprave, crtice i bilješke*, knj. I., Zagreb, 1936., 67.

100 Koalicija je pobjedu izborila jedino u izbornom kotaru Osijek Gornji grad.

101 “Izbor u Đakovu”, *Obzor* (Zagreb), br. 125., 8. V. 1906., 1.

nekolicine Švaba”, a nakon što se ovaj nije odazvao, okupljeni su se razišli pjevajući “Lijepu našu”.¹⁰²

Desetak dana kasnije, 27. svibnja, u Đakovu se održala i vrlo posjećena pučka skupština. Skupštinom je predsjedao obrtnik Mato Šarčević, a govore su održali Vladimir Prebeg, odvjjetnički kandidat Franjo Carević, Antun Akšamović, odvjjetnik dr. Žiga Spitzer i seljak Andraš (Mađar iz Semeljaca). Govore su prekidali povici upućeni na račun Švarcmajera, Vukovića i Stjepana Barlovića, ponovno izabranog zastupnika kotara Vuka. Skupštinari su jednoglasno prihvatili i rezoluciju koju su odaslali Bogdanu Medakoviću, predsjedniku kluba hrvatskih poslanika u Budimpešti, da bi na kraju nazočnomu Vatroslavu Račkom kliknuli “Živio”, dobacili mu buket cvijeća i zapjevali “Lijepu našu”.¹⁰³

Sva zbivanja tijekom izbora, a napose burne reakcije koje su uslijedile, bila su nagovještaj korjenitih promjena koje će, nakon promjene vlasti u Hrvatskoj, zahvatiti i Đakovštinu.

ENCLOSURE TO THE BIOGRAPHY OF VATROSLAV RAČKI- HIS UNSUCCESSFUL CANDIDACY FOR CROATIAN PARLIAMENT IN 1906

SUMMARY

Vatroslav Rački, younger brother of a much more famous Croatian historian and politician Franjo Rački, has a significant place in the history of Croatian forestry. Apart from this activity there are very few data about his life and work. The first part of this text presents most important details of Rački's biography based on available relevant facts. The second part describes a very interesting episode of his life- which also hit the headlines of the local newspapers of that time- his attempts to become an MP at the parliamentary elections of 1906.

102 “Dopis”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 125., 22. V. 1906., 2.

103 Mato ŠARČEVIĆ, “Dopis”, *Narodna obrana* (Osijek), br. 132., 31. V. 1906., 2.